

ПСИХОЛОГІЯ: ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

УДК 159.422.76.376.33

АТАМАНЮК М.Ю.

Наук. керівник: БЕГЕЗА Л.Є., канд. психол. наук, доц.

м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЕНСОРНОЇ СИСТЕМИ СЛУХУ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Метою статі є узагальнення теоретичного матеріалу з проблеми та напрацювання шляхів, методів, способів розвитку сенсорної системи слуху в дітей молодшого шкільного віку.

Усі функції людського організму: рухова діяльність, робота внутрішніх органів, тканинні процеси, сенсорні процеси регулюються нервовою системою. Результатом фізіологічної діяльності головного мозку є психічна діяльність людини, її розумова робота.

Центри регуляції різних функцій організму локалізовані в певних зонах кори. Розрізняють сенсорні, моторні та асоціативні зони. Сенсорні зони – це мозкові відділи різних органів чуттів (зорового, слухового, больового та ін.). Моторні зони кори управляють рухами. Сенсорна й моторна зони займають невелику частину поверхні кори. Основна її частина являє собою асоціативні зони, які здійснюють зв'язок між всіма сферами кори. Діяльність асоціативних зон лежить в основі вищих психічних функцій – пам'яті, логічного мислення, уяви, навчання [1].

Зазначимо, що блок приймання, переробки та збереження інформації є системою центральних зон головного мозку, що сприймають зорову, слухову й тактильну інформацію, “кодують” її (переробляють), зберігають у пам'яті сліди отриманого досвіду [2].

Система слуху є одним з найважливіших органів чуття людини та дитини. Роль слуху зростає у зв'язку з виникненням мови як засобу міжособистісного спілкування.

Людина здатна чути тільки ті звуки навколишнього світу, що знаходяться в діапазоні від 16 до 20 000 Гц. Слух людини максимально чутливий при частоті звуку від 1 000 до 4 000 Гц. Звук (звукова хвиля) являє собою розрідження та згущення повітря, що чергуються й поширюються в усі сторони від джерела звуку. Акустичні сигнали збуджують слухові рецептори, що знаходяться в завитці внутрішнього вуха. Далі ці рецептори активують перші слухові нейрони, кодують її після чого слухова сенсорна інформація передається в слухову область кори мозку через ряд послідовних відділів. Подразнення слухових рецепторів, що виникло в результаті коливання рідини завитків, перетворюється в імпульси, які через слуховий нерв передаються в головний мозок.

Вплив звуків різної частоти збуджує різні рецепторні клітини органу Корті. У завитці сполучаються два типи кодування висоти звуку: просторовий і часовий. Нейрони всіх рівнів системи слуху налаштовані на певну частоту й інтенсивність звуку. Сила звуку кодується частотою імпульсації та числом збуджених нейронів.

Людина має здатність визначати положення джерела звуку в просторі. Нейрони слухової системи здатні оцінювати розходження в часі приходу звуку на праве й ліве вухо, інтенсивність звуку на кожному вусі: при розташуванні джерела звуку осторонь від середньої лінії голови, звукова хвиля надходить на одне вухо трохи раніше й має більшу силу, ніж в іншому вусі [3].

Слух – один із найбільш значущих органів чуття людини. Приблизно 10 % інформації людина та дитина отримує через слуховий аналізатор.

Психічний і особистісний розвиток дитини в молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у початковій школі.

На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчальна, основою якої є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція. У процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, вміння організувати навчальну діяльність, рефлексія. У цьому віці центром психічного розвитку дитини стає формування довільності всіх психічних процесів. Довільність виявляється в умінні свідомо ставити цілі, шукати та знаходити засоби їх досягнення, долати труднощі та перешкоди [4].

Психічний розвиток – це закономірна зміна психічних процесів. Розвиток у дітей відбувається нерівномірно, що зумовлено активним дозріванням певних відділів мозку в різні періоди життя дітей, а так само тим, що одні психічні функції формуються на основі інших, раніше сформованих. На кожному віковому етапі відбувається перебудова міжфункціональних зв'язків, а розвиток кожної психічної функції залежить від того, в яку систему зв'язків воно включено. Найбільший вплив на хід психічного розвитку дитини мають шкільні роки [5].

Слух тісно пов'язаний з пам'яттю, тому розглянемо їхній взаємозв'язок.

Пам'ять – це запам'ятовування, збереження і наступне відтворення людиною життєвого досвіду [6].

Поняття "пам'ять" у психології розглядають як процес організації та збереження минулого досвіду, що робить можливим його повторне використання в діяльності або повернення в сферу свідомості. У процесі психічного розвитку відбувається трансформація: пам'ять із безпосередньої перетворюється в опосередковану, з мимовільної – в довільну. Крім того, відбувається зростання обсягу матеріалу, що запам'ятовується за допомогою слуху, та збільшення міцності його утримання. У нашій статті ми візьмемо до уваги дітей із порушеннями слуху, порівняємо їх з дітьми без таких порушень, побачимо, чим вони відрізняються, та з'ясуємо як завдяки знанню цієї відмінності розвинути в дітей слух і пам'ять, на основі цього чуття.

При мимовільному запам'ятовуванні наочного матеріалу глухі діти за всіма показниками розвитку образної пам'яті відстають від однолітків, які чують: у дошкільному віці гірше запам'ятовують місця розташування предметів; на початку молодшого шкільного віку мають менш точні образи пам'яті, тому плутають місця розташування предметів, подібних за зображенням або реальним функціональним призначенням.

Зображення предметів глухі діти запам'ятовують неточно, протягом молодшого шкільного віку вони відстають від однолітків, які чують: змішують образи подібних предметів, тобто не можуть встановити відповідності між ними. Різниця в успішності запам'ятовування наочного матеріалу між глухими і тими, хто чує поступово зменшується. За характером довільного запам'ятовування глухими дітьми наочного матеріалу можна зробити висновок, що в їхній пам'яті образи предметів організовані менш системно, ніж у тих, хто чує [7].

Таким чином, існує взаємозв'язок між сенсорною системою слуху та пам'яттю.

Отже, для кращого запам'ятовування потрібно мати розвинену сенсорну систему слуху дітям молодшого дошкільного віку та й не тільки. Для цього є певні ігри та вправи, наприклад, вправа "Повторення фраз".

Хід гри: учням пропонується повторити фрази, які називає вчитель. Фрази читають рівним темпом, не поспішаючи. Слід намагатися вимовляти їх однаковим тоном, без особливих інтонацій та емоційних наголосів, щоб не впливати на сприйняття дитини.

Гра "Хто найспритніший?".

Хід гри: дитина говорить будь-яке слово, а той, хто сидить поруч, повторює його, називає інше слово, не пов'язане за змістом із першим; третій повторює перші два слова й каже своє (наприклад: дах, булка, Іван і т. д.).

Гра "Що ти почув?".

Хід гри: дитина тихо сидить на ігровому майданчику чи в кімнаті. Запропонуйте заплющити очі й

послухати вулицю. Через деякий час дозволяйте розплющити очі, та розпитайте дитину про її враження.

Гра "Слухаємо музику". Дуже велике значення для розвитку слухового сприймання має слухання музики. Тому рекомендується проводити, так звані, музичні хвилинки. Під час них ви пропонуєте дитині сісти або лягти на килим, бажано з заплющеними очима, що допомагає розслабитися й не реагувати на зорові подразники, а зосередити свою увагу на джерелі звуку.

Хід гри "Уважні вушка": дитина знайомиться з назвами парних картинок. Картинки роздаються дітям. Дорослий запитує: "У кого кит, а в кого кіт? В кого голка, а в кого галка?". Діти піднімають відповідні картинки.

Хід гри "Слухай та виконуй!": дітям роздають великі квадрати, розділені на дев'ять маленьких, та набір парних карток: "Марина – малина, рак – лак, коса – коза, мишка – миска, жабка – шапка"... Дітям слід уважно слухати інструкцію та виконувати її та інші вказівки [8].

На основі аналізу робіт А.В. Петровського, М.Й. Варія, А. С. Батуєва та інших визначено, що нервова система дитини та дорослої людини взаємодіє з сенсорними системами. Одна з головних сенсорних систем є слухова сенсорна система, яка впливає на психічний розвиток та пам'ять у дітей молодшого шкільного віку. Також розглянуто як можна розвивати сенсорну систему слуху в дітей за допомогою запропонованих вправ. Сенсорна система, психічний розвиток та пам'ять важливі не тільки для дорослих, а й для дітей будь якого віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петровський А. В. Загальні відомості про будову нервової системи людини / А. В. Петровський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/6411/86/>.
2. Варій М. Й. Структура і функціонування центральної нервової системи людини / М. Й. Варій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/>
3. Батуєв А. С. Физиология высшей нервной деятельности и сенсорных систем / А. С. Батуєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/10736/86/>
4. Психологічні особливості учнів початкових класів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ort.kiev.ua/2.str/sps/sps_004.pdf
5. Соловійова І. М. Закономірності психічного розвитку дітей / І. М. Соловійова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com/>
6. Колючий В. Н. Основні психологічні процеси / В. Н. Колючий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrbukva.net/page,4,20786-Osnovnye-psihologicheskie-processy.html>
7. Королева І. В. Особливості розвитку пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com/>
8. Колісник С. Л. Розвиток слухової пам'яті / С. Л. Колісник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kuchka.info/rozvytok-sluhovoji-pamyati-2.html>